

**ПРОФЕССОР ЦАРИКОВСКАЯ НАТАЛИИЯ ГЕОРГИЕВНА.
ХИРУРГ-ЭНДОКРИНОЛОГ**

(12.02.1919 — 27.12.2011)

В истории отечественной медицины можно найти не так много истинных и самоотверженных врачей, посвятивших всю свою жизнь лечению больных и науке и не менявших место работы в течение 40–50 лет. Одним из таких специалистов, преданных врачебному делу и родному институту эндокринологии, можно с уверенностью назвать хирурга-эндокринолога, профессора Цариковскую Наталию Георгиевну.

Наталия Георгиевна родилась 12 февраля 1919 года в городе Запорожье. Её отец — потомственный почётный гражданин Цариковский Георгий Романович, по профессии юрист, мать — Ольга Иезикиловна, врач. В 1922 году семья переехала на постоянное

место жительства в город Харьков. Наталия Георгиевна в 1937 году с отличием окончила среднюю школу № 37 и в том же году поступила на лечебный факультет Харьковского медицинского института.

После начала Великой Отечественной войны, в сентябре 1941 года, всех студентов пятого курса медицинского института отправляли на фронт. Такая же участь постигла и Наталию Георгиевну. Она ни в коем случае не старалась избежать участия в войне и в возрасте 22 лет начала работу в качестве хирурга-ординатора эвакогоспиталя 4480 в Крыму, на Керченском фронте. Через 2 года по приказу военного командования была переведена в эвакогоспиталь

3696 Закавказького фронту на посаду начальника хірургічного відділення.

За роки воєнної служби в званні старшого лейтенанта медическої служби їй були прооперировані і спасені тисячі поранених. По розповідям Наталії Георгієвни, ніякого обмеження робочого часу в ті воєнні роки не існувало — в періоди кровопролитних боїв хірурги працювали сутками, не відходя від операційного столу. Відпочивали, то єсть наскоро їли і спали, уривками, користуючись рідкими короткими передышками в боях. Але і в перервах між боями роботи було достатньо — вихаживали і евакуировали прооперированих, долечивали легкопоранених, проводили дезінфекцію, приводили в порядок документацію.

В період роботи в евакогоспиталі Керченського фронту Наталія Георгієвна вийшла заміж за підполковника медическої служби Брука Зіновія Львовича, з яким була знайома ще в Харківському медическому інституті. В 1944 році народила сина Георгія, однак після народження продовжувала воєнну службу разом з чоловіком. В цей період її новонародженого сина допомагав вихаживати весь склад госпіталю — фактично він був «сином госпіталю».

За самоотвержену службу в евакогоспиталях в час Великої Вітчизняної війни Наталія Георгієвна нагороджена державними нагородами — медалями «За героїчну оборону Кавказу», «За остаточну перемогу над Німеччиною», «20 років перемоги над Німеччиною», «50-ліття збройних сил».

В вересні 1945 року Наталія Георгієвна з сином змогла повернутися в Харків. Чоловік, кадровий воєнний, член КПСС, залишився служити в армії.

Оскільки Наталія Георгієвна не мала лікарського диплома перед відправкою її на фронт, в 1945 році вона продовжила навчання в Харківському медическому інституті, здавши всі передбачені іспити і в 1946 році отримала диплом з відзнакою і з рекомендацією до наукової роботи. Одразу ж після закінчення інституту, в 1946 році, почала працювати в ендокринологічній клініці Українського інституту експериментальної

ендокринології (в цей час інститут повернувся з евакуації). Однак роботу довелося перервати на рік через необхідність від'їзду з чоловіком до місця його нової служби в ГДР. З січня 1948 року Наталія Георгієвна продовжила працювати в хірургічному відділенні клініки Українського інституту експериментальної ендокринології в посаді молодшого наукового співробітника.

Початок наукової діяльності Наталії Георгієвни фактично збігається з початком її практичної роботи. В 1953 році вона захистила кандидатську дисертацію на тему «Злоякісні освіти щитовидної залози і її реакція при розвитку експериментальних пухлин». Після захисту дисертації переведена на посаду старшого наукового співробітника, а в лютий 1968 року, після захисту докторської дисертації — на посаду керівника хірургічного відділення клініки Інституту.

Докторська дисертація Наталії Георгієвни «Значення матки в патогенезі захворювань щитовидної залози» присвячена вивченню причин переважної захворюваності тиреоїдними захворюваннями жінок. Таким чином були встановлені фактори, що сприяють розвитку патології щитовидної залози саме у жінок в різні вікові періоди. В 1970 році Наталія Георгієвна присвоєно вчене звання професора за спеціальністю ендокринологія.

Одночасно з науковими роботами, присвяченими захворюванням щитовидної залози, Цариківська Н. Г. активно вивчає і пропонує методи лікування при захворюваннях інших ендокринних органів — надниркових, паращитовидних залоз, яєчників, гіпофіза. Фактично Наталія Георгієвна виступила ініціатором і активним керівником нового в ті роки напрямку — ендокринної гінекології. Уже з 1972 року під її керівництвом почали виконуватися наукові роботи, присвячені вивченню вірильних синдромів — склерокістозних яєчників, аденогенітального, тестикулярної фемінізації, які в 1987 році об'єднані в монографію «Вірилізм».

Наталія Георгієвна була яскравою особою, лідером, авторитетним викладачем

ком, учителем и научным руководителем нескольких поколений хирургов-эндокринологов и гинекологов-эндокринологов. Она работала в непосредственном контакте с такими выдающимися учёными, как профессор Утевский А. М., Арист И. Д., Алёшин Б. В., Вартапетов Б. А., Зайцев В. Т., Милославский М. Я, Тихонова Е. П., Матвеева В. Ф., Генес С. Г., Ливергант Ю. Э., Пушкарь Н. Н., Цюхно З. И., Ефимов А. А., Верлинский Ю. С., Чуйко В. А., с докторами медицинских наук — Ткач Ф. С., Ром-Бугославская Е. С.

За весь 45-летний период работы в Институте она проявила себя как учёный, обладающий широким кругозором, высокой эрудицией, способностью к глубокому анализу и синтезу научных фактов, умением выбирать главное направление научных исследований. Созданная ею школа научных работников и практических врачей под её руководством успешно проводила исследования по различным вопросам эндокринной хирургии. Под руководством профессора Цариковской Н. Г. защищены 2 докторские и 7 кандидатских диссертаций. Она является автором 143 научных работ, методических рекомендаций для работников практического здравоохранения, постоянно выступала с сообщениями на различных научных форумах. Без преувеличения можно назвать Наталию Георгиевну одним из основоположников отечественной хирургической эндокринологии.

Научные интересы Наталии Георгиевны отличались разнообразием и многоплановостью, но их объединял главный принцип — все научные достижения должны служить практическому здравоохранению и быть полезными страждущим. Она являлась одним из ведущих хирургов-эндокринологов Советского Союза, обладала высокой клинической эрудицией, блестящей оперативной техникой и огромным опытом практической работы. Под её руководством проводилась подготовка кадров хирургов-эндокринологов для лечебных учреждений всей Украины. Кроме того, Цариковская Н. Г. проводила огромный объём консультативной работы в поликлинике института, в различных лечебных учреждениях города Харько-

ва, Харьковской области и многих областях Украины.

Сама Цариковская Н. Г. относилась к числу активных хирургов — ею прооперированы тысячи больных с заболеваниями щитовидной железы и других эндокринных органов. Излеченные ею больные со всех уголков Советского Союза присылали ей множество поздравлений и благодарностей. Кроме того, Наталия Георгиевна отличалась точностью и быстротой постановки диагноза. Иногда больные даже удивлялись: «Консультация длилась всего 5–10 минут, а профессор сразу же не только определила диагноз, но и дала рекомендации по дальнейшему лечению!». Её глубокие знания, медицинская интуиция и способность принимать быстрые решения являлись примером для всего коллектива не только хирургического отделения, но и всей клиники Института эндокринологии и химии гормонов (такое название существовало в 1991 году).

Кандидатура Наталии Георгиевны неоднократно выдвигалась на Доску Почёта Института. За период работы в Институте она награждена юбилейной медалью «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения В. И. Ленина», медалью «За доблестный труд», значком «Отличнику здравоохранения», почётной грамотой ВЦСПС, благодарностью с занесением в личное дело и премиями.

15 февраля 1999 года состоялось расширенное заседание Учёного совета Украинского НИИ фармакотерапии эндокринных заболеваний (название института в 1999 году), посвящённое 80-летию со дня рождения доктора медицинских наук, профессора Цариковской Наталии Георгиевны. На заседании с докладом о жизни и научной деятельности Наталии Георгиевны выступил её соратник доктор медицинских наук Ткач Фёдор Степанович.

Харьковская хирургическая эндокринологическая школа, основанная профессором Цариковской Н. Г., продолжает успешно работать и развиваться под руководством ближайшего её ученика и преемника, хирурга-эндокринолога, руководителя отделения хирургической эндокринологии и гинекологии, врача высшей категории, доктора меди-

цинських наук, професора Юрія Івановича Караченцева. Научну і практичну діяльність продовжує наступне покоління — кандидати медичних

наук І. А. Лях, В. Н. Дубовик, В. В. Хазієв, В. Л. Герасименко, Т. Л. Архипкіна. Весь колектив хірургів і гінекологів пам'ятає і шанує свого Учителя.

Учні професора Цариковської Н. Г.:

Юрій Іванович Караченцев,

доктор медичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
директор ГУ «Інститут проблем ендокринної патології
ім. В.Я. Данилевського НАМН України»,
руководитель відділення хірургічної ендокринології
і гінекології;

Маргарита Сергіївна Бірюкова,

кандидат медичних наук,
Заслужений лікар України.